

بنگه‌هین راست نقیساندنا کوردین (کرمانجی) پرتووکا که‌قلی-خوه- دهر

شمال سه‌بری

نافی بنگه‌هین راستنقیساندنا کوردین (کرمانجی) ب ده‌ست بیخه‌و وه‌کی فۆرماته‌کا راستنقیساندین هه‌رتم به‌ر ده‌ست بگه‌ه.

پرتووک ژ چار به‌شان پیکتی:

۱- راجاندنا ته‌کستی.

۲- نقیساندنا نافی‌ن که‌سان، گرده‌ک، هووره‌ک، هژمار، ته‌وانگ، فه‌قه‌تاننده‌ک و کورته‌کان.

۳- نکته‌شانی و سه‌ر فه‌هی.

ب راستی ژێ گا‌فا ته‌ف پرتووک ل ئافیتا دا ناسینا وئ که‌ت ده‌ستی من ده‌ وه‌سه‌ری ئافیتی ده‌ سه‌ر نقیسا (پرتووکا- پاشه‌روژی) ل به‌ر چاقین من که‌ت، ئه‌و سه‌ر نقیس ب من وه‌کی ئدایه‌کا فه‌لسه‌فی و پرژ هه‌دی خوه‌ ده‌ره‌ات.

- هه‌ر چ که‌سه‌ی خوه‌ به‌ر ب کاروباری نقیساندیتفه‌ بکه‌، به‌ری کۆ تشتان بنقیسه‌ دقیت هینی راستنقیساندین ببه‌.

« راستنقیساندن زه‌لالکرن و ده‌لالکرن زمانیه‌ه. دقیت هه‌ر تم د بیره‌ مرۆفیده به‌ کۆ فکرو زمان ل سه‌ر هه‌ف رۆله‌کی ئه‌نته‌راکتیف د له‌حه‌زین: فکر چقاس زه‌لال به‌ دئ زمان ژێ وه‌سا زه‌لال به‌، زمان چقاس زه‌لال به‌ دئ فکر ژێ وه‌سا زه‌لال به‌. نه‌مازه‌ زمانێ نقیساندین بقیت ژ ته‌قله‌ه‌قییا ده‌فۆکان و بی فۆرمیتا زمانێ ئاخافتنی ببه‌».

د واری راستنقیساندن و زه‌لال کرنا کوردین (کرمانجی) ده‌، هه‌یژایه‌ کۆ هه‌ر کورده‌کی ئا خوه‌دی پینووس پرتووکا عارف زه‌ره‌قانی یا ب

کوردیی ب کیم و ب ته‌کنیکه‌کا پسپووری راجاندییه.

لی ئەسل، کاری نوو بی کۆ عارف کریه، دوازی ژمارناف، ته‌وانگ و فه‌قه‌تان‌دکین ناقدیترین ته‌ بنافکری ده‌یه:

«ته‌وانگ د کوردیی ده‌ هیمان‌ه‌کی بنگه‌هییه. ته‌رکان‌دنا ته‌وانگی سقه‌تیه‌کی دیکه‌گرامه‌را زمانێ مه‌. گا‌فا ناقدیتر نه‌یین ته‌واندن مرۆف نکاره‌ بزانه‌ کا کاری لیکه‌ره‌کی و بره‌سه‌ری لیکه‌ره‌کی چیه‌و کی یه‌. هه‌گه‌ر ئەم بیژن (حه‌سه‌ن که‌رکوش) نه‌دیاره‌ کا هه‌سه‌نی که‌ر کوشتییه‌ ئان که‌ری هه‌سه‌ن کوشتییه‌. ژ بو‌ ئەم بزانی یی کۆ که‌ر کوشتی هه‌سه‌نه‌ دفتت ئەم (حه‌سه‌نی که‌رکوش) بنفیسینه» (زیره‌فان عارف ۱۹۹۷)، بنگه‌هین راستنقیسان‌دنا کوردیی رووپ ۸۳). ب تایبه‌تی د مژارا ته‌وانگیده‌- ته‌وانگا پرۆناشان، ته‌وانگا ناقدیترین بنافکری و یا ناقدیترین نه‌ بنافکری ده‌- دفتت هه‌می که‌سین کۆ ب زمانێ کوردی د نفیسن، جاره‌کی شه‌وقه‌یا خوه‌ دانن به‌ر خوه‌و بیژن کا مه‌ شاشیتی ل کو‌ده‌ری کریه، کا ژ تشتین مه‌ هه‌تا نه‌ۆ نفیسان‌دی چ خه‌له‌تن و چ راستن.

هه‌نه‌ک دکارن بیژن «ما چۆله‌! عارف زیره‌فان کتیبه‌ک نفیسیه‌، ئیجا ئەم رابن بیژن تشتین مه‌ هه‌تا نه‌ۆ نفیسنه‌ خه‌له‌تن» نو، ئەز نابیژم تشتین هاتین نفیسان‌دن چه‌وتن ئانژی راستن! لی هه‌گی ئەم خوه‌ بسپیرن مه‌تۆدین گرامه‌ری و لیکولینان ل سه‌ر بنگه‌هین راستنقیسان‌دن، ته‌وانگ و ته‌وانگین فه‌قه‌تان‌دکان بکن، هنگی دی راستی ئانژی چه‌وتی ده‌ریکه‌فه‌ سه‌ر که‌فی و هنگی ئەم دی باش بزانی کا که‌ری هه‌سه‌ن کوشتییه‌ ئانژی هه‌سه‌نی که‌ر کوشتییه‌! ئەمی بزانی کا نفیسان‌دنا «خه‌باته‌ک ئا ئا‌کا ده‌میک» راسته‌

د. مجه‌ئه‌ل جهیه‌تی (سه‌رنقیسکاری به‌شا کوردی یا ده‌نگی ئەمه‌ریکایی) ژی ئەف گوتنا پرتووکا (پاشه‌روژی) د پیشگوتنا خوه‌ ده‌ ب کار ئانیبوو. وه‌ختی من پیشگوتنا مجه‌ئه‌ل جهیه‌تی خون‌دو پرتووک ژی ب هوورایی ل به‌ر چاقتین خوه‌ گه‌راند، من ئیدی کتیف کر کۆ ژ بو‌چ ئەف پرتووک پرتووکا پاشه‌روژی یه‌، کورد ب ته‌فایی ت ئەه‌مییه‌تی نادن زمانێ خوه‌ بی زکماکی. هه‌گی روژ هات و نقشین ب دوو‌ف مه‌ره‌ پرۆبله‌ما زمانێ خوه‌ بی زکماکی وه‌کی پرۆبله‌مه‌کا هه‌بوون و تنه‌بوونا ناسنامه‌یا خوه‌ یا نه‌ته‌وه‌یی دیتن، هنگی دی قیسه‌تی به‌ره‌مه‌ین وها هین باشتر بیته‌ فیمکرن.

عارف زیره‌فان ب مه‌تۆده‌کا زانستی خوه‌ دسپیره‌ نۆرمین گرامه‌ری و د وی ریچا کۆ جه‌لاده‌ت عالی به‌درخان ژ بنگه‌هین کرمانجیی ره‌ فه‌کریه‌ ده‌، مژارا راستنقیسان‌دا کرمانجیی هوور و کوور دکتیه‌.

عارف هه‌نه‌ک جه‌ئانه‌ ژ جه‌لاده‌تی فه‌دقه‌ته‌و پشتا خوه‌ ده‌ ئەحه‌مه‌دی خانی، کلاسیکیین کرمانجی و هه‌نه‌ک هه‌ریمین کوردستانی. جهی کۆ ئەو ژ جه‌لاده‌تی دقه‌ته‌، ب یا من، ب قه‌له‌شتیی ژ وی ره‌ وت کیماسیی ژ جه‌لاده‌تی ره‌ ژی نائینه‌. بلئه‌کس عارف که‌فه‌کی خورت دادنه‌ سه‌ر وی دیواری کۆ جه‌لاده‌تی ئا‌فا کریه.

عارف ب ئا‌ویه‌کی زه‌لال و ب ئوسلووبه‌کی ئاکتییف مژارا راستنقیسان‌دن راقه‌ دکه‌و ژ راجاندنا ته‌کستی ده‌ست پیدکه‌. ئەو راجاندن و راستنقیسان‌دنا هه‌می بابه‌تین ته‌کستان ب نمونه‌یان ل به‌ر چاقتین خوه‌ندفانان رادخه‌. عارفی سه‌رنقیس، نیقبه‌ر سه‌رنقیس، هه‌می بابه‌تین فه‌گو‌هۆستنا کورته‌ک هووره‌ک و هه‌تا بنگه‌هی نیشان‌دکین فاقتیرکرنی، بنگه‌هین راستنقیسان‌دنا

ثانزی خه‌باته‌که ئاکادمیک، هه‌قاله‌کی باش راستره ئانزی هه‌قاله‌کی باش.

د هه‌قی ژمار نافان ده ژی عارف خوه د سپیره کلاسیکان و ژ وی نیپینا کو ئیرۆ راسهره ب دوور دکه‌شه. ئەو دبیژه کو زایه‌ندا هه‌می ژمارنافان مییه و دقتیت ژمارناف ب (ئ-ئ-ی-ی-ی-ی) (y ê - یینه ته‌واندن. ل گور وی ژمارنافین ریژی ژی ب ئاریکاربا پرونافین ئیشارکی (ی-ی-ی-ی-ی-ی) یا-ya و یین (ئ-ی-ی-ی-ی-ی) تین چیکرن. یانی ئەزئی دبینم (مه‌هینا چلی)، زه‌لامی شه‌شی و... ه. د.

ب یا من- ژ بهر ته‌قله‌هقی و خه‌له‌تیین کو د واری ته‌وانگیته تین کرن، هه‌گه‌ر نقیسکارو خوه‌دی پینوسین کورد د هه‌قی پرتووکیده بیده‌نگ و بیره‌ئاکسیون مبین، ئەف دی ژ بو زمانی کوردی خه‌مگینه‌که‌لی به‌لی به‌ری هه‌می که‌سی کیماسیه‌کا مه‌زن به ژ بو نقیسکاری ئا کورد. هه‌ک دکارن بیژن عارف ده‌قوکا هه‌ژماره‌کی د خه‌بتینه. هه‌قی ده‌قوکا کو عارف د خه‌بتینه ل گور فونه‌تیکا زمانی و نورمین گرامه‌ری ت سقه‌تی تیده نه‌به و ئەو خوه بسپیره پره‌نسیبین زمانی یین زانستی، وی چاختی تی وی مانجی کو عارف ل دووژ زه‌لالکرن و ده‌لالکرن زمانیه.

نمونه‌یه‌کا بچووک، عارف د شوونا بیژه‌یا (جودا) ده (جدا) دخه‌بتینه. ئیجا هه‌قی رایجی بیژه‌یا جدا ژ بیژه‌یا (جه) و ژ جهی دهر بوونه‌به، وی چاختی بیژه‌یا (جودا) ده‌نگه‌کی خرابوویه، نه راسته، یا راست بیژه‌یا جدایه مروژ د کاره گه‌له‌ک نمونه‌یین وها ریز بکه.

عارف د هه‌قی گه‌هانه‌کا (کو-ی-ی، ko- yê) ده ژی دبیژه ئەو نزانه پشتی مرنا جه‌لاده‌تی و کامرانی د نیف کوردانده چاوا (کو-ko) وندا بوو و (کو-ku) د شوونا وی ده به‌لاقبوو. ب راستی

ئەز ژی نزانم، یین دزانن بلا بیژن. مه‌به‌ست نه ئەوه کو ئەز فی خه‌باتا عارف بفرینم به‌ر به‌ری ئاسمانان. نو، وه‌کی من ل ژۆری ژی گوت، دواړی راستنقیساندنێ ده هه‌ک ئدایین فی جامیری یین نوو هه‌نه. پشتی قان ئدایا، ب یا من دقتیت که‌سین کو خوه پسپۆرین فی کاری دبینن جاره‌کا دی مژارا راستنقیساندنێ بیخن بنی مه‌رجه‌کی، دا دیار بیه کا ئدایین عارف راستن ئان ئەو ژ خوه ره ل گوری ده‌قوکا خوه هه‌ک تشتان دبیژه.

دلخـوازی ئەوه کـو تـه‌نی د واری راستنقیساندنێده هه‌می بابه‌تین لیترا توورا کوردیی ده به‌ره‌میتن هین هپژاترو هین راستر بیینه ئافراندن.

ئەز وی یه‌کی ژی ژ بیر نه‌که‌م کو ژ ئالیی خوه یی دیداری شه‌ژی پرتووکا عارف زیره‌قانی نمونه‌یه‌کا یه‌که‌نه‌یه و رووفرۆشه. دقتی پرتووکیده عارف هه‌ری راستنقیساندن، زه‌لال نقیساندن، سپه‌ی نقیساندن و خوه‌ش نقیساندن د نیف ئیکده ستره‌هایه و خوه‌ندا کتیه‌کا ل سه‌ر زمانی هه‌به‌یا رۆمانه‌کی هپسانی و تام خوه‌ش کره. ب زیده‌یی، راستی و ده‌لالیا خوه، ئەف پرتووکه، رووسپیترا هه‌ر کورده‌کی ئا خوه‌ناسه، هه‌گی هه‌بن، خه‌له‌تی و کیماسین وی ژی یه.!

سه‌رکانی:

دوگر / هژماره (7) 1997

نقیسکار: محهمهد عه‌فدال

و: ژ تیپین لاتینی.